

MOLIYAVIY SAVODXONLIKNI OSHIRISHDA IJTIMOIIY TARMOQLARDAN FOYDALANISHNING INSTITUTSIONAL MEXANIZMLARI

Eshpulatova Muazzam Barnoyevna

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti

Iqtisodiy va moliyaviy xavfsizlik

kafedrası tayanch doktoranti

E-mail: opencompanyuz@gmail.com

Tel: +998998555080

Annotatsiya

Mazkur tezis moliyaviy savodxonlikni oshirishda ijtimoiy tarmoqlardan foydalanish jarayonining institutsional mexanizmlarini ilmiy jihatdan tahlil qilishga bag'ishlangan. Raqamli iqtisodiyot sharoitida ijtimoiy tarmoqlar moliyaviy bilim va xatti-harakatlarni shakllantiruvchi muhim axborot muhiti sifatida namoyon bo'lmoqda. Biroq ushbu platformalardagi moliyaviy axborotning tizimsiz va norasmiy tarqalishi aholining, ayniqsa yoshlarning moliyaviy qarorlariga salbiy ta'sir ko'rsatmoqda. Tezida moliyaviy savodxonlikni oshirishda ijtimoiy tarmoqlardan foydalanishning institutsional asoslarini shakllantirish zarurligi ilmiy jihatdan asoslanadi.

Kalit so'zlar: moliyaviy savodxonlik, ijtimoiy tarmoqlar, institutsional mexanizmlar, raqamli moliyaviy ta'lim, inson kapitali, iqtisodiy xatti-harakat.

KIRISH

Moliyaviy savodxonlik bugungi kunda barqaror iqtisodiy rivojlanishning muhim omillaridan biri sifatida e'tirof etilmoqda. Jahon tajribasi shuni ko'rsatadiki, moliyaviy bilim va ko'nikmalarga ega bo'lgan aholi moliyaviy resurslardan samarali foydalanadi, iqtisodiy risklarni oqilona baholaydi va uzoq muddatli iqtisodiy barqarorlikka erishadi. OECD (2020) ma'lumotlariga ko'ra, moliyaviy savodxonlik darajasi past bo'lgan jamiyatlarda ortiqcha qarzlanish, noto'g'ri kredit majburiyatlari va investitsion faollikning pastligi keng tarqalgan.

Raqamli texnologiyalar rivoji moliyaviy savodxonlikni oshirishda yangi imkoniyatlarni yuzaga chiqardi. Ayniqsa, ijtimoiy tarmoqlar moliyaviy axborotni tezkor tarqatish, keng auditoriyani qamrab olish va interaktiv muloqotni yo'lga qo'yish imkonini bermokda. Shu bilan birga, ijtimoiy tarmoqlardagi moliyaviy axborotlarning ko'p qismi norasmiy, tizimsiz va tekshirilmagan bo'lib, bu moliyaviy qarorlar sifatiga salbiy ta'sir ko'rsatmoqda. O'zbekiston sharoitida ham moliyaviy savodxonlikni oshirishda ijtimoiy tarmoqlardan foydalanish jarayoni institutsional jihatdan yetarlicha tartibga solinmagan.

ASOSIY QISM

Moliyaviy savodxonlikni oshirish jarayoni ko‘p bosqichli va ko‘p subyektli tizim bo‘lib, u davlat, moliyaviy institutlar, ta‘lim muassasalari va axborot makonining o‘zaro hamkorligini talab etadi. Inson kapitali modeli (Becker, 1964) nuqtayi nazaridan qaralganda, moliyaviy savodxonlik shaxsning iqtisodiy qaror qabul qilish salohiyatini oshiruvchi muhim resurs hisoblanadi. Moliyaviy bilim va ko‘nikmalarning yetishmasligi esa noto‘g‘ri moliyaviy xatti-harakatlar, ortiqcha qarz yuklamasi va iqtisodiy beqarorlikka olib keladi.

Raqamli muhitda ushbu jarayonning markazida ijtimoiy tarmoqlar turibdi. Bugungi kunda aholining, ayniqsa yoshlarning moliyaviy axborotni qabul qilish manbalari tubdan o‘zgargan. Banklar, moliyaviy regulyatorlar va ta‘lim muassasalariga nisbatan Telegram, Instagram va YouTube kabi platformalar tezkorlik va qulaylik jihatidan ustunlik qilmoqda. Biroq bu ustunlik institutsional nazorat bilan ta‘minlanmaganda, moliyaviy axborot sifati pasayadi.

Tahlillar shuni ko‘rsatadiki, ijtimoiy tarmoqlardagi moliyaviy kontentning asosiy qismi norasmiy subyektlar tomonidan yaratiladi. Ular ko‘pincha shaxsiy tajriba, subyektiv fikr yoki qisqa muddatli foyda targ‘ibotiga asoslanadi. Xulq-atvor iqtisodiyoti nazariyasiga ko‘ra (Kahneman, 2011; Banerjee, 1992), bunday axborot muhiti ijtimoiy taqlid, emotsional qaror qabul qilish va risklarni yetarlicha baholamaslik holatlarini kuchaytiradi. Natijada moliyaviy qarorlar ratsional emas, balki psixologik omillar asosida shakllanadi.

Muammoning asosiy sababi ijtimoiy tarmoqlardan foydalanish jarayonining institutsional mexanizmlarining yetarli darajada shakllanmaganligidadir. Moliyaviy savodxonlikni oshirish bo‘yicha davlat siyosati mavjud bo‘lsa-da, ushbu siyosatning ijtimoiy tarmoqlar bilan integratsiyasi sust. Moliyaviy institutlar ko‘pincha ijtimoiy tarmoqlarni marketing vositasi sifatida ko‘radi, ta‘lim muassasalari esa raqamli moliyaviy ta‘limni tizimli ravishda yo‘lga qo‘ymagan.

Shu nuqtayi nazardan, moliyaviy savodxonlikni oshirishda ijtimoiy tarmoqlardan foydalanishning institutsional mexanizmlarini shakllantirish zarur. Bunday mexanizmlar davlat regulyatorlari tomonidan umumiy strategiya asosida belgilanishi, moliyaviy institutlar tomonidan ishonchli va tushunarli kontent bilan ta‘minlanishi hamda ta‘lim muassasalari orqali tizimli bilimlar bilan mustahkamlanishi lozim. Bu jarayonda ijtimoiy tarmoqlar moliyaviy xavf manbai emas, balki moliyaviy savodxonlikni oshirishning samarali instrumentiga aylanishi mumkin.

Jahon tajribasi shuni ko‘rsatadiki, institutsional yondashuv mavjud bo‘lgan sharoitda ijtimoiy tarmoqlar orqali moliyaviy savodxonlikni oshirish sezilarli ijobiy natijalar beradi. OECD va Jahon banki tadqiqotlarida qayd etilishicha, rasmiy moliyaviy kontent va raqamli ta‘lim dasturlari bilan qo‘llab-quvvatlangan ijtimoiy platformalar aholining moliyaviy xatti-harakatlarini barqarorlashtiradi. Shu bois,

O'zbekiston sharoitida ham ijtimoiy tarmoqlarni moliyaviy savodxonlikni oshirish strategiyasining muhim tarkibiy qismiga aylantirish zarur.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, moliyaviy savodxonlikni oshirishda ijtimoiy tarmoqlardan foydalanish samaradorligi ushbu jarayonning institutsional mexanizmlariga bevosita bog'liq. Ijtimoiy tarmoqlar moliyaviy bilimlarni keng ommaga yetkazish imkoniyatiga ega bo'lsa-da, ularni tizimli va mas'uliyatli boshqarish zarur. Davlat, moliyaviy institutlar va ta'lim tizimi o'rtasidagi hamkorlikni kuchaytirish orqali ijtimoiy tarmoqlar moliyaviy savodxonlikni oshirishning samarali va barqaror vositasiga aylanishi mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Becker, G. S. (1964). Human Capital. University of Chicago Press.
2. OECD. (2020). OECD/INFE International Survey of Adult Financial Literacy.
3. Lyons, A. C., & Kass-Hanna, J. (2021). Journal of Behavioral and Experimental Economics.
4. Banerjee, A. V. (1992). Quarterly Journal of Economics.
5. Kahneman, D. (2011). Thinking, Fast and Slow.
6. Avazova, S. B. (2021). Iqtisodiyot va ta'lim.
7. Eshqobilov, J. S. (2020). Moliyaviy tahlil va audit.
8. Karimov, N. A. (2023). Innovatsion iqtisodiyot.
9. World Bank. (2022). Digital Financial Inclusion and Youth Behavior.
10. Abduvaliyev, A. M. (2022). TDIU ilmiy axborotnomasi.